

методів навчання в малих групах сприяє розвитку таких особистісних якостей як комунікабельність, співробітництво. З. Формуються навички спілкування та взаємодії в колективі, розкриваються таланти та вміння швидко і ефективно вирішувати поставлені задачі. У зв'язку з цим, особливого значення набуває вивчення, аналіз, узагальнення і творче використання досвіду втілення інноваційних освітніх технологій, які збагачують педагогічну теорію та практику своїм унікальним внеском. Звернення до них, широке висвітлення й адаптоване до культурно-часового контексту застосування забезпечує дотримання принципів демократизму, гуманізму, науковості та системності у розвитку педагогічної науки

і сприяє усвідомленню нашими сучасниками перспектив її розвитку.

Список використаних джерел

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Кошечко Н.В. Методика викладання у вищій школі: Навч. посібник. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. – 115 с.

References

1. Duchkivcka I.M. Innovazijni pedagogichni tehnologii: Navh. pocibnuk. – K.: Akademvudav, 2004. – 352 p.
2. Koshechko N.V. Metoduca vukladannja u vuschij schkoli. Navh. pocibnuk. – Nigin.: NDU im. M. Gogolja, 2013. – 115 p.

Надійшла до редколегії 12.05.15

N. Koshechko, Ph. D., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGY OF TEACHING AND STUDYING AT INSTITUTIONS OF HIGHER LEARNING.

Nowadays there is strong interest of modern scientists to pressing issues on the development of innovative educational technologies influence on personality and methods of effective and optimal use in the educational process of higher education. It puts emphasis not only on the nature of educational technology, its content, but also opportunities for high-quality transmission of information and experience as a teacher and the possession of innovative technology teaching and learning educational material. This innovative educational technology of teaching and studying at 9 was one of the main tools of the teacher, who in addition to his multifaceted knowledge of the subject should be able to research accessible and interesting to present educational material for students. Innovative educational technology in teaching and studying at Institutions of Higher Learning provides the answer to one of the most important issues of the educational process: how, how to submit, to transfer new knowledge and create conditions for learning, the acquisition of the program, curriculum skills students.

Ukraine gained urgency of the problem proficiency training specialists in modern conditions of the educational reform. Its solution lies in the revival of Ukrainian national idea society, openness of international experience, perspective embodiment of innovative educational technologies development, learning and teaching at universities. In this process special importance and determining importance of technology and engineering education and teaching subjects at Institutions of Higher Learning. The article has focused on the most effective use of interactive technologies of teaching and studying at Institutions of Higher Learning. One of the major problems of teaching at Higher Institutions – the problem of learning technologies – remains relevant both in theoretical and in practical terms.

Keywords: innovative educational technologies, technology of teaching and studying, interactive technologies.

Н. Кошечко, канд. пед. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ИННОВАЦИОННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ И ПРЕПОДАВАНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

В статье анализируются актуальные идеи по проблеме применения инновационных образовательных технологий обучения и преподавания в высшей школе. Особое акцентирование сделано на способах внедрения инновационных образовательных технологий в ВУЗ. Исключительное внимание приделано интерактивной технологии обучения и преподавания в высшей школе.

Ключевые слова: инновационные образовательные технологии, технологии обучения и преподавания в высшей школе, интерактивная технология.

Відомості про автора

Кошечко Наталія Василівна – Україна, м. Київ, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: +38044 521 35 13, 5469010@ukr.net

Кошечко Наталья Васильевна – Украина, г. Киев, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики факультета психологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Контактная информация: +38044 521 35 13, 5469010@ukr.net

Koshechko Nataliya Vasyilivna – Ukraine, Kyiv, Ph. D., Associate Professor, Associate Professor of Pedagogics Chair of Psychology Department of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Contact information: +38044 521 35 13, 5469010@ukr.net

УДК 378. 013

Н. Кузьменко, канд. пед. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РОЛЬ ЗЕМСТВ У ОРГАНІЗАЦІЇ ЖІНОЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

Досліджено становлення педагогічної освіти для жінок на Чернігівщині в кінці XIX – на початку XX століття. Вивчено обговорення проблеми кадрового забезпечення губернії педагогічними кадрами на засіданнях земської управи. Детально проаналізовано статут Чернігівської жіночої учительської семінарії з визначенням матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального закладу; попередній досвід роботи Чернігівської чоловічої учительської семінарії та досвід роботи подібних навчальних закладів у Росії. Визначено потенційні можливості, контингент студентської аудиторії та прогностичні тенденції щодо працевлаштування випускників. Вивчено питання організації постійно діючих педагогічних курсів з підготовки вчителів для навчальних закладів Чернігівської губернії. Встановлено роль Чернігівського земства в організації жіночої учительської семінарії та постійно діючих педагогічних курсів.

Ключові слова: земство, учительська семінарія, педагогічні курси.

Постановка проблеми. Пізнання історії педагогіки України як цілісного явища неможливе без поглибленого об'єктивного дослідження педагогічного минулого її окремих регіонів, які відрізнялись специфікою соціаль-

но-педагогічного, економічного і культурного розвитку. Сучасна Україна – етнокультурний, соціально-економічний і політичний комплекс, сформований протягом тривалого проміжку часу у результаті взаємного впли-

ву, доповнення та об'єднання багатьох субкультур, які були і сьогодні існують на її території. Науковці визнають специфічні особливості розвитку окремих регіонів України, скажімо, Волині, Галичини, Слобожанщини та інших українських земель, а, відтак, і освітніх процесів, які здійснювалися на їх території. Свою специфіку і своєрідність мала і культурно-просвітницька діяльність видатних діячів освіти і культури "Малої Русі" або "Гетьманщини", державно-політичним центром якої була Чернігівщина (Батурина і Глухів). У XVII–XVIII ст. Чернігів був другим (після Києва) культурно-освітнім та православно-церковним осередком України. Майже сторіччя Чернігівщина була центром українського державотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження історії освітнього процесу на Чернігівщині активізувалися у другій половині XIX – на початку XX століття: визначено мережу навчальних закладів регіону (О. Русов); обґрунтовано необхідність розвитку земської освіти наприкінці XIX століття (С. Русова); охарактеризовано динаміку розвитку навчальних закладів Чернігівської губернії відповідно до їх типів (О. Андріяшев, М. Домонтович, М. Сухомлінов) та виявлено особливості функціонування окремих із них (П. Добровольський, Ф. Дмитревський, П. Коробка, В. Литинський, О. Мусін-Пушкін, М. Тутомлін, В. Хижняков); визначено специфіку початкової освіти (О. Введенський, П. Войцеховський, М. Голік, О. Петровський, Я. Сластіонов) та роль земств у її розвитку (М. Жданович, В. Марченко, Є. Шульга).

Науковці радянського періоду досліджували різні аспекти розвитку освіти Чернігівщини у контексті генези освіти України, зокрема, становлення початкової освіти (М. Заволока), організація навчально-виховного процесу в початкових училищах (В. Борисенко), діяльність Ніжинського історико-філологічного інституту кн. Безбородька (С. Сірополько).

У наукових працях сучасних дослідників охарактеризовано внесок Чернігівського губернського та повітових земств у розвиток освіти (Л. Мекшун, Н. Олійник, О. Рахно, Л. Шара); розвиток земських шкіл (С. Горобець); єврейської освіти (Г. Морозова); початкової освіти (Є. Степанович, О. Удод) і, зокрема, в сільській місцевості (Л. Нестеренко); церковної освіти (І. Петренко); шкільної освіти та педагогічної думки (І. Лисенко); діяльність Чернігівського (А. Боровик), Глухівського (Л. Задорожна) вчительських інститутів; Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька (М. Колесник, І. Костенко, О. Кривобок, Г. Самойленко, О. Самойленко, С. Самойленко); підготовку вчителів у Мринській, Суразькій, Чернігівській учительських семінаріях (Т. Демченко, О. Дмитренко); організацію навчального процесу в Чернігівській духовній семінарії (О. Тарасенко, Н. Ципляк). У працях сучасних дослідників Чернігівського краю подаються короткі відомості про діяльність Ніжинської жіночої гімназії П. Кунашевич (В. Симоненко), Новгород-Сіверської чоловічої гімназії (С. Воїнов), Чернігівської жіночої гімназії (В. Леус) та Чернігівського реально-го училища (В. Руденко).

Метою даної статті є аналіз діяльності земств Чернігівської губернії у організації жіночої педагогічної освіти наприкінці XIX – на початку XX століття.

Завдання:

- визначити форми підготовки педагогічних працівників у Чернігівській губернії на зламі XIX століття;
- дослідити роль Чернігівського земства у становленні жіночої педагогічної освіти;

Виклад основних положень. До 1832 р. всі навчальні заклади Чернігівської губернії підпорядковувалися

Харківському навчальному округу, а потім увійшли до складу утвореного в той час Київського навчального округу. Відтоді кількість учнів зростає дуже швидко. Скажімо, в 1808 р. у двох гімназіях (Чернігівській і Новгород-Сіверській) і 18 повітових та приходських училищах Чернігівської губернії навчалось 822 учні; у 1824 р. – 1781 учень, а у 1842 році загальна кількість учнів Ніжинського ліцею, трьох гімназій, 17 повітових і 20 приходських училищ досягла 2812 осіб. Окрім того, в чотирьох приватних пансіонатах Чернігівської губернії навчалось 102 учні.

У 1884 р. у вищих, середніх і нижчих навчальних закладах Чернігівщини навчалось 36645 осіб (із них – 31982 чоловіків і 4663 жінки). Така кількість учнів і розширення мережі навчальних закладів у другій половині XIX ст. потребувала необхідної кількості вчителів.

У 1885 р. у Чернігівській губернії функціонували такі навчальні заклади: Ніжинський історико-філологічний інститут князя Безбородька, Глухівський учительський інститут, 5 класичних гімназій і прогімназій (в Чернігові, Новгороді-Сіверському, Ніжині, Глухові, Суражі), реальне училище у Новозибкові, 3 жіночі гімназії (Чернігові, Ніжині, Новозибкові), 4 жіночі прогімназії (Глухові, Новгороді-Сіверському, Кролевіці, Сосниці), одне єпархіальне жіноче училище в Чернігові, 3 духовних училища, одна фельдшерська школа при Чернігівському благодійному закладі, 17 міських, 27 народних училищ Міністерства Народної Освіти та 504 народні школи [2].

Підготовка педагогічних кадрів для навчальних закладів Чернігівської губернії в кінці XIX ст. здійснювалася Ніжинським історико-філологічним інститутом кн. Безбородька, Глухівським учительським інститутом, Чернігівською учительською семінарією та педагогічними курсами. Велику допомогу і підтримку в розвитку освіти загалом і вищої, зокрема, надавали земства.

Перші в Україні учительські семінарії були відкриті у Києві та Чернігові (1869 р.). Київська семінарія у 1870 р. була переведена у Коростишів. Чернігівська чоловіча учительська семінарія фактично проіснувала вісім років. У 1874 р. міністерство освіти вирішило взяти її в своє підпорядкування. На Чернігівських земських зборах це питання порушувалося тричі, були виставлені певні умови можливого підпорядкування. Проте міністерство не погоджувалося на жодні умови. На засіданні у 1878 р. земські збори вирішили припинити діяльність Чернігівської чоловічої учительської семінарії.

Проте Чернігівське земство через три роки, у 1881 р., знову порушило питання про відкриття у Чернігові учительської семінарії. На цей раз – для жінок. Виконуючи постанову зборів від 26 січня 1881 р., управа подала на розгляд зборів статут учительської семінарії для жінок, підрахунок витрат на утримання закладу із приблизним розрахунком вартості уроків і передбачуваним будівництвом приміщення для семінарії. При цьому була детально проаналізована діяльність чоловічої семінарії, в якій за час існування навчалось 230 вихованців, 110 із них успішно закінчили курс. У Чернігівській чоловічій учительській семінарії за роки її існування навчалось 168 стипендіатів повітових земств (закінчило – 94). Менше 50% (110 із 230) студентів Чернігівської чоловічої учительської семінарії успішно закінчили навчальний заклад і були готові приступити до педагогічної діяльності. Причин цьому було декілька. Майже половина (44% тих, хто вступив і 49% тих, що закінчили) – вихідці із селян. Вони не були знайомі із міським побутом і мали низький рівень підготовки. Це спонукало, по-перше, влаштувати для них інтернат у формі "загальних квартир", а, по-друге, ввести викладання загальноосвітніх предметів. Трьох

існуючих класів було недостатньо, стало зрозуміло, що потрібен ще один клас – підготовчий.

Такий досвід діяльності чоловічої учительської семінарії не зміг дати відповіді на всі питання щодо організації нового навчального закладу у Чернігові. Для попередження попередніх помилок управа проаналізувала і чужий досвід [4], зокрема, російський. У Росії на той час було 5 жіночих учительських семінарій: у Москві, Самарі, Казані, Костромі і Твері; крім того при Петербурзькій учительській семінарії у 1874 р. було відкрито жіноче відділення. Чернігівська земська управа проаналізувала склад вихованок чотирьох останніх закладів. У Тверській семінарії П.Максимовича переважна більшість вихованок – вихідці із духовенства, у Костромській семінарії – із духовенства, родин чиновників, дворян, міщан і селян. Особливо наочне порівняння дали показники Петербурзької семінарії: на чоловічому відділенні селянські діти складали 31%, а на жіночому – 3%. Прогнозуючи майбутній контингент жіночої семінарії в Чернігові, можна було передбачити наступне: якщо навіть у промислових районах жіночої семінарії здатні зацікавити лише незначний відсоток селянства, то в Чернігівській губернії, із сільськогосподарським характером половини її території і при невеликій кількості дівчат, які навчалися у сільських школах, цей відсоток буде ще менший. А тому, більше всього слід чекати майбутніх вихованок із міських училищ, жіночих прогімназій і духовних училищ [5].

Дуже детально автори статуту Чернігівської жіночої учительської семінарії продумали усі сторони діяльності навчального закладу: і організацію навчально-виховного процесу, і систему управління, матеріальне та методичне забезпечення. Враховуючи досвід організації чоловічої семінарії, у першому розділі Статуту передбачуваного навчального закладу було зазначено про його підпорядкування Чернігівському губернському земству та утримання за його кошти. Розміщуватися семінарія мала в м. Чернігові, у власному земському приміщенні.

Мета діяльності семінарії – підготовка учительок із педагогічною освітою для роботи у початкових училищах Чернігівської губернії. Семінарія – заклад відкритий, із чотирьох класів, двох загальних і двох спеціальних, із річним курсом у кожному. У семінарії могли навчатися стипендіатки від земств, від різних установ, сільських громад і приватних осіб, а також за власний кошт. Штатна кількість вихованок – 40 у кожному класі. Для поведіння практичних занять при семінарії влаштовувалася особлива практична школа, яка б відповідала рівню сільського однокласного училища. У навчально-виховному відношенні семінарія перебувала в підпорядкуванні Київського навчального округу, а безпосереднє керівництво семінарією здійснювала "начальниця", яка обиралася губернською управою із числа осіб із вищою або принаймні середньою освітою, відомих у педагогічних колах, з практичним досвідом [5; с.121].

Викладачі навчальних дисциплін і законоучитель обиралися губернською управою за згодою керівника навчального закладу, а законоучитель крім того, мав отримати дозвіл єпархіального керівництва. Претенденти на всі посади повинні мати вищу освіту і досвід викладання навчальних дисциплін початкової школи. І особа керівника, і викладачів, і законоучителя затверджувалася на відповідну посаду попечителем Київського навчального округу. Крім керівника і викладачів у семінарії працювали вчителі співів, гімнастики, рукоділля та учитель практичної школи. Вони призначалися

радою семінарії за попереднім погодженням із губернською управою.

Усі посадові особи учительської семінарії отримували заробітну плату із казни Чернігівського земства із таких розрахунків: керівник навчального закладу (при наданій квартирі) – 600 крб, на оплату роботи всіх викладачів за кількістю річних уроків відповідно до розкладу – 4470 крб, учитель практичної школи – 360 крб на рік.

Управління семінарією відбувалося за принципом поєднання одноосібного керівництва із врахування думки колективу. З цією метою функціонувала рада семінарії, до складу якої входили керівник, усі викладачі і законоучитель. Членами ради з правом голосу вважалися також: голова або член губернської управи, директор народних училищ і два губернські гласних за вибором губернських зборів. У засіданнях ради з обговорення практичних занять вихованок семінарії при проходженні педагогічної практики брав участь із правом голосу учитель практичної школи. Рада семінарії щорічно звітувалася про діяльність навчального закладу, про що керівник надавав довідку попечителю навчального округу та губернській управі.

У семінарії могли навчатися особи тільки жіночої статі незалежно від соціального статусу, православного віросповідання, віком не менше 14 років на момент зарахування до першого класу. Однак переваги при вступі були у представників селянства. Вихованки семінарії отримували земську стипендію (120 крб. на рік). Земська стипендія поділялася на губернську й повітову. Перша астигнувалася губернськими земськими зборами в обмеженій кількості лише двадцяти ученицям. Із них 5 стипендій отримували вихованки сирітського будинку за вибором губернської управи, а інші розподілялися на розсуд повітових земств, по одній стипендії на повіт. Окрім губернських стипендій, повітові земства мали право утримувати в семінарії стипендіаток за свій рахунок. Причому, всі повіти отримували однакову кількість власних стипендіаток, не перевищуючи штатного числа вихованок семінарії. Губернська управа перед кожним прийомом завчасно повідомляла повітовим земствам про кількість можливих для них вакансій [1]. Для вступу в семінарію на правах земських стипендіаток бажаючі мали зробити подання до повітової управи та документи: свідоцтво про народження та хрещення і згоду батьків або опікунів. Повітова управа проводила вступні випробування на знання предметів, причому, особлива увага приділялась особистісним якостям кандидатки. Крім того, вимагався огляд лікаря на виявлення фізичних вад, несумісних з майбутньою професійною діяльністю. Кандидаткам, які задовільно витримали випробування й виявилися здатними за медичним оглядом виконувати роботу вчительки, повітова управа призначала стипендію, про що повідомляла раду семінарії. Наступним кроком у входженні до педагогічної професії було розпорядження про направлення кандидатки до семінарії, де вона іще раз проходила випробування тепер уже на засіданні ради навчального закладу. Результати цієї перевірки повідомлялись до повітової управи, у випадку незадовільного висновку комісії кандидатка поверталася на рахунок повітового земства. Бажаючі вступити до семінарії стипендіатками сільських громад, закладів, а також за власний рахунок подавали прохання "начальнице" [1; с. 126] семінарії, додавши необхідні документи, і проходили випробування на засіданні ради. При зарахуванні до семінарії переваги надавалися земським стипендіанткам.

Навчальний рік у семінарії розпочинався в серпні або на початку вересня і тривав до кінця травня (почат-

ку червня). На літній вакаційний час вихованки їхали додому. Навчальний план семінарії передбачав вивчення таких дисциплін: закон божий, російська мова та історія російської літератури; церковно-слов'янська мова, арифметика, алгебра, геометрія, природознавство, коротка загальна і більш детальна російська географія, коротка загальна і більш детальна російська історія, правопис, креслення і малювання, педагогіка із дидактикою початкового навчання, співи, рукоділля. Крім того, вихованки четвертого класу 8 год на тиждень проходили педагогічну практику (проводили заняття) у практичній школі. Таким чином, навчальний час на тиждень у першому класі складав 22 год, у другому – 25 год, у третьому – 27 год і у четвертому – 28 год [1].

У кінці кожного навчального року в семінарії у присутності членів губернської управи проходили випробування для переведення вихованок до наступного класу. Випускниці, які закінчили повний курс семінарії задовільно, отримували свідоцтво, в якому зазначались успіхи з кожного предмету і поведінки. Цей документ давав право займати посаду вчительки у початкових школах. Вихованки, які навчалися в семінарії за рахунок земств, повинні були відпрацювати у земських школах Чернігівської губернії стільки років, скільки вони користувалися стипендією (за умови нарахування їм заробітної плати не менше 240 крб. на рік) [1].

Підготовку педагогічних кадрів крім Ніжинського історико-філологічного інституту кн. Безбородька, Глухівського учительського інституту та учительської семінарії у Чернігівській губернії в кінці XIX ст. здійснювали і педагогічні курси.

Постановою від 26 січня 1881 року губернські збори доручили управі розробити проект постійних педагогічних курсів. Головним аргументом щодо організації постійних педагогічних курсів при навчальних закладах Чернігівської губернії був той, що вони будуть дешевші і зможуть забезпечити учительськими кадрами віддалені від Чернігова повіти, в той час як послугами учительської семінарії зручно користуватися жителям населених пунктів, розташованих поблизу губернського міста. Насправді це не так. Аналіз діяльності Чернігівської чоловічої семінарії (1870–1878) засвідчував протилежне. Найвіддаленіші повіти Чернігівської губернії (Мглинський, Суражський і Конотопський) прислали в семінарію на навчання більше стипендіатів (15, 12, 13), ніж, наприклад, Чернігів-

ський (11) і наближені до нього повіти: Ніжинський (10) і Городнянський (10). Щоправда, наведені дані характеризують кількісні показники чоловічої семінарії. Чернігівська управа звернулася до керівництва усіх навчальних закладів губернії із проханням надати інформацію про наявність приміщень для проведення занять педагогічних курсів і проживання учнів та можливе кадрове забезпечення. Управа отримала відповіді із 13 навчальних закладів. Майже всі вони давали мало надії на можливість організації педагогічних курсів.

Відносно кадрового забезпечення відповіді теж були не дуже втішні. Аналіз відповідей навчальних закладів Чернігівської губернії свідчив, що постійні педагогічні курси можна було організувати лише в Ніжині при історико-філологічному інституті кн. Безбородька, – в орендованому приміщенні і з доволі високою порочною оплатою, тобто на не вигідних умовах: дорожче повного утримання учительської семінарії. Чернігівська управа вирішила відкласти організацію постійних педагогічних курсів.

Висновки. Як бачимо, допомога від земства на розвиток освіти в Чернігівській губернії збільшувалася щорічно. Діяльність земств в Україні була спрямована на підготовку педагогічних кадрів для народних шкіл. Вони утримували стипендіатів, організовували педагогічні курси, сприяли відкриттю учительських семінарій.

Список використаних джерел

1. Земский сборник Черниговской губернии. – 1881. – № 10. – 189 с.
2. Календарь Черниговской губернии на 1886 год / сост. К. В. Корвин-Пиотровский. Год первый. – Чернигов : Тип. губернского правления, 1885. – 211 с.
3. Отчет Черниговской земской управы за 1899 год. – Чернигов : Тип. Губернского Земства, 1899. – 346 с.
4. Отчет Черниговской земской управы за 1900 год. – Чернигов: Тип. Губернского Земства, 1901. – 370 с.
5. Отчет Черниговской земской управы за 1901 год. – Чернигов: Тип. Губернского Земства, 1902. – 392 с.

References

1. Zemskiy sbornik Chernigovskoy gubernii. – 1881. – № 10. – 189 s.
2. Kalendar Chernigovskoy gubernii na 1886 god / sost. K.V. Korvin-Piotrovskiy. God perviy. – Chernigov: Tip. gubernskogo pravleniia, 1885. – 211 s.
3. Otchet Chernigovskoy zemskoy upravu za 1899 god. – Chernigov: Tip. Gubernskogo Zemstva, 1899. – 346 s.
4. Otchet Chernigovskoy zemskoy upravu za 1900 god. – Chernigov: Tip. Gubernskogo Zemstva, 1901. – 370 s.
5. Otchet Chernigovskoy zemskoy upravu za 1901 god. – Chernigov: Tip. Gubernskogo Zemstva, 1902. – 392 s.

Надійшла до редколегії 27.04.15

N. Kuzmenko, Ph. D., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF THE ZEMSTVOS IN THE ORGANIZATION OF WOMEN TEACHER TRAINING EDUCATION IN CHERNIHIV

The historiography of the specified historic-pedagogical issue has been studied. The importance of research in modern conditions of reforming of the educational system of Ukraine has been underlined. The formation of teacher education for women in Chernihiv region in the late XIX – early XX century has been researched. Discussion of the problem of staffing province teaching staff at meetings of the County Council has been presented. The Charter of the Chernihiv women's Seminary with the definition of logistical and staffing of the institution; previous experience Chernihiv male Seminary and the experience of similar institutions in Russia have been analyzed in detailes. Potential opportunities, contingent student audience and predictive trends in the employment of graduates have been identified. The organization of permanent training courses on teacher training for education of Chernihiv province has been considered. The role of the Chernigov Zemstvo in the organization of the women Seminary and permanent teaching courses has been defined.

Keywords: zemstvo, teachers' Seminary, teaching courses.

Н. Кузьменко, кандидат педагогических наук, доцент
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

РОЛЬ ЗЕМСТВ В ОРГАНИЗАЦИИ ЖЕНСКОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ЧЕРНИГОВЩИНЕ

Изучено обсуждение вопроса кадрового обеспечения Черниговской губернии педагогическими работниками на заседаниях земской управы. Глубоко проанализирован устав Черниговской женской учительской семинарии, определено материально-техническое и кадровое обеспечение учебного заведения; контингент студенческой аудитории и прогнозируемые тенденции по трудоустройству выпускников. Изучен опыт работы Черниговской мужской учительской семинарии и подобных учебных заведений в России. Определена роль Черниговского земства в организации женской учительской семинарии и постоянно действующих педагогических курсов.

Ключевые слова: земство, учительская семинария, педагогические курсы.

Відомості про автора

Кузьменко Надія Михайлівна – Україна, м. Київ, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: (044) 521-35-13; kuzmenko-nm@yandex.ru

Кузьменко Надежда Михайловна – Украина, г. Киев, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики факультета психологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Контактная информация: (044) 521-35-13; kuzmenko-nm@yandex.ru

Kuzmenko Nadiya Myhailivna – Ukraine, Kyiv, Ph. D., Associate Professor, Associate Professor of Pedagogics Chair of Psychology Department of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Contact information: (044) 521-35-13; kuzmenko-nm@yandex.ru

УДК 37.06.015+168.5

Ю. Лабунець, асист.

Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ

ТОЛКІНІЗМ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена дослідженню феномена "толкінізма" як засобу морального виховання майбутніх учителів англійської мови у контексті формування їх полікультурної компетенції. Виявлено характер "авторської філософії" Джона Рональда Руела Толкіна у процесі морального виховання майбутніх учителів англійської мови у контексті формування їх полікультурної компетенції. Автор акцентує увагу на завданнях, що мають реалізуватися у період навчання у вищих навчальних закладах. Феномен "толкінізм" розглядається як засіб морального виховання майбутніх учителів англійської мови у контексті формування їх полікультурної компетенції. Охарактеризовано основні твори педагога-письменника Джона Рональда Руела Толкіна для використання їх у навчально-виховному процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови. Розкрито види роботи із застосування творів Дж. Р. Р. Толкіна у навчанні іноземної мови, спрямовані на формування полікультурної компетенції майбутніх учителів.

Ключові слова: Джон Рональд Руел Толкін, толкінізм, моральне виховання, майбутні учителі англійської мови, полікультурна компетентність, полікультурний підхід, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Сьогодні актуалізується проблема духовно-морального виховання сучасної молоді, формування в неї міжкультурної компетентності, менталітету кооперації та позитивної компаративістики, культурного релятивізму, толерантності та ціннісного плюралізму. Вимоги часу ставлять перед вищими навчальними закладами удосконалення процесу професійної підготовки майбутнього вчителя, в т. ч. і вчителя початкової школи, який сьогодні є і вчителем іноземної мови в початкових класах, щодо формування у нього полікультурної компетентності. З огляду на це набуває значущості аспект використання творів, які вважаються шедеврами набуток літератури різних країн світу, зокрема творів Джона Рональда Руела Толкіна, які визнані кращими книгами Англії в XX столітті, а, окрім того, ще в середині 1970-х років трилогія романів увійшла до числа найбільш читаних і видавничих книг у світі. Звідси, толкінізм може слугувати засобом морального виховання майбутніх учителів англійської мови в контексті формування їх полікультурної компетенції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми дослідження. показав, що деякі аспекти морального виховання в умовах полікультурності знайшли своє відображення в дослідженнях зарубіжних (Р. Агадуллін, Д. Бенкс, Г. Дмитрієв, Д. Дьюї, В. Матіс, Д. Міттер, С. Наушабаєва, С. Ністо, В. Подобєд, Т. Рюлькер, М. Уолцер, М. Хінт та ін.) і вітчизняних науковців (Е. Антипова, В. Бойченко, Л. Горбунова, О. Котенко, І. Лощенова, Н. Сейко, О. Сухомлинська та ін). Так, за визначенням Р. Агадулліна, полікультурна компетентність є метою і результатом полікультурної освіти, що становить освітню стратегію, визначає структурно-змістову організацію навчально-виховного процесу, характер викладання дисциплін і основу виховної роботи на засадах принципу гуманізму, демократизму, культурного діалогу, врахування культурно-психічних чинників розвитку особистості [1, с. 64-73; 11].

Мета даної статті та завдання дослідження полягають у розгляді феномена "толкінізма" як засобу морального виховання майбутніх учителів англійської мо-

ви у контексті формування їх полікультурної компетенції, виявленні характеру "авторської філософії" Джона Рональда Руела Толкіна у процесі морального виховання майбутніх учителів англійської мови в контексті формування їх полікультурної компетентності, характеристики основних творів, розгляді різних видів роботи із застосуванням творів Дж. Р. Р. Толкіна у навчанні, спрямованих на моральне виховання майбутніх учителів іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Нині актуалізується проблема духовно-морального виховання сучасної молоді, формування в неї міжкультурної компетентності, менталітету кооперації та позитивної компаративістики, культурного релятивізму, толерантності та ціннісного плюралізму. Вимоги часу ставлять перед вищими навчальними закладами удосконалення процесу професійної підготовки майбутнього вчителя, в т. ч. і вчителя початкової школи, який сьогодні є і вчителем іноземної мови в початкових класах, щодо формування у нього полікультурної компетентності [4;6]. З огляду на це набуває значущості аспект використання творів, які вважаються шедеврами набуток літератури різних країн світу, зокрема творів Джона Рональда Руела Толкіна, які визнані кращими книгами Англії в XX столітті, а, окрім того, ще в середині 1970-х років трилогія романів увійшла до числа найбільш читаних і видавничих книг у світі [9;10;11]. Звідси, толкінізм може слугувати засобом морального виховання майбутніх учителів англійської мови в контексті формування їх полікультурної компетенції.

Як показує практика, у професійній підготовці майбутніх педагогів, їх духовно-моральному зростанні, формуванні в них міжкультурної компетентності, менталітету кооперації та позитивної компаративістики, культурного релятивізму, толерантності та ціннісного плюралізму чільне місце посідають засоби літератури й мистецтва. Так, наприклад, підвищення ефективності формування моральної культури майбутніх учителів іноземної мови у педагогічному університеті в навчально-виховному процесі можна досягти при доцільному застосуванні творів Дж. Р. Р. Толкіна (зокрема, при ви-